

İbn Hacer el-Askalânî, *Tevâli't-te'sis li-me'âli Muḥammed b. İdrîs* (nşr. Ebû'l-Fidâ Abdullah el-Kâdî), Beyrut 1406/1986, s. 153; Kureşî, *el-Cevâ-hirü'l-muḍîyye*, I, 48; II, 567; III, 433; İbn Kutlu-boğa, *Tâcü't-terâcim fi'tabakâti'l-Hanefiyye*, Bağdad 1962, s. 54; *Keşfü'z-zunûn*, I, 107; II, 1014; Muhammed b. Ahmed ed-Desûkî, *el-İmâm Muḥammed b. Ḥasan eş-Şeybânî ve eşeruhü fi'l-fikh'i'l-İslâmî*, Katar 1987, tür.yer.; İbn Âbidîn, *Mecmû'atü'r-resâ'il*, I, 16-19; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 163; *Osmanlı Müellifleri*, II, 34-35; W. Heffening, *Das Islamische Fremdenrecht*, Hannover 1925, s. 160; Necib el-Ermenâzî, *eş-Şer'ü'd-devlî fi'l-İslâm*, Dimaşk 1930, s. 45, 46; M. Zâhid Kevserî, *Bulûgu'l-emânî*, Kahire 1355, s. 9, 35-39, 62, 64; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 288-291; Sezgin, *GAS*, I, 430-431; J. Schacht, *The Origins of Muhammadan Jurisprudence*, Oxford 1967, s. 70-77, 204, 306-310; M. Ebû Zehre, *Ebû Hanîfe*, Kahire 1977, s. 233-245; Muhammed Hamîdullah, *İslâm'da Devlet İdaresi* (trc. Kemal Kuşcu), Ankara 1979, s. 43, 65; H. Kruse, *Islamische Völkerrechtslehre*, Bochum 1979, s. XVI; a.mlf., "The Foundation of Islamic International Jurisprudence", *JPHS*, III/4 (1955), s. 243-245, 264; Muhammed el-Hudârî, *Târîhu't-teşrî'i'l-İslâmî*, Beyrut 1983, s. 172, 220; Ahmet Yaman, *İslam Hukukunda Uluslararası İlişkiler*, Ankara 1998, s. 37-42; Mehmet Özşenel, *Sünnet ve Hadisi Değerlendirme ve Anlamada Ehl-i Rey ve Ehl-i Hadis Yaklaşımları ve İmam Şeybânî* (doktora tezi, 1999), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 141-152; Aydın Taş, *İmam Muhammed'in Hukuk Anlayışı* (doktora tezi, 2003), EÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 44-50; Ahmet Özel, *Hanefî Fıkıh Âlimleri*, Ankara 2006, s. 18, 40; Osman b. Cüm'a Damiriyye, "es-Siyerü'l-kebir li'l-İmâm Muḥammed b. Ḥasan eş-Şeybânî", *el-Beyân*, sy. 6, Riyad 1988, s. 36-47; sy. 10 (1988), s. 33-43.

AHMET YAMAN

es-SİYERÜ's-SAGİR

(bk. es-SİYERÜ'l-KEBİR).

SİYONİZM

Filistin'de
bir yahudi devleti
kurma amacıyla ortaya çıkan
siyasî hareket.

Siyon, Ahd-i Atîk'te Kral Dâvûd tarafından fethedilip krallığın merkezi yapılan Kudüs şehri için kullanılmış bir isimdir (II. Samuel, 5/7). Zamanla kapsamı bütün İsrail topraklarını ifade edecek şekilde genişlemiştir. Siyon kelimesine dayanan **siyonizm** ise yahudi halkının "tarihî yurtlarına dönüşü" mânâsında Filistin'de yahudi devleti kurmayı hedefleyen siyasî hareketi belirtir. XIX. yüzyıl sonlarında Doğu Avrupa yahudileri içinde ortaya çıkan, ardından bütün dünya yahudileri arasında yayılan siyonizmin siyasî, sosyalist, kültürel, revizyonist ve dinî-mesihî olmak üzere çeşitli açılımları ortaya çıkmış, aynı zamanda karşıt-ları arasında günümüze kadar uzanan süreçte anti-siyonist, a-siyonist ve post-siyonist diye isimlendirilen gruplaşmalar doğmuştur.

Hareketin Doğuş Süreci. Batı Avrupa'da Fransız İhtilâli sonrasında farklı dinden olanların yasa önünde eşitliği fikri yayılmaya başlayınca bu coğrafyadaki yahudiler siyasî-idarî-kültürel haklar elde ederek buldukları toplumlara entegre oldular. Doğu Avrupa'da ve özellikle Çarlık Rusyası'ndaki yahudiler içinse gerek devlet temelli baskılar gerekse hristiyan toplum temelli çatışmalar artış gösterdi; bu sebeple bölgedeki yahudilerde tarihteki ilk temelli göç düşüncesi ve teşkilatlanması filizlendi. Bu bağlamda ortaya çıkan Hovevei (Hibbat) Siyon (siyon severler) adlı grup, artan Rus baskısı karşısında yahudilerin Filistin'e göç edip yerleşmesi fikrini seslendirmekle kalmayıp siyonizmin doğuşundan önce Filistin'e ilk önemli yahudi göçünü gerçekleştirerek dalgalar halinde devam edecek olan sistemli göç (aliyah) için örnek oluşturdu. Bu dönemde yahudiler arasında da ağırlıklı göç hareketi Batı'ya ve Amerika'ya yönelse de siyon severler hareketinin siyasî siyonizmin doğuşuna öncülük etmedeki rolü önemlidir. Zira sistemli bir siyasî hareket olarak siyonizmin kurucusu bilinen Theodore Herzl'in tarih sahnesine çıktığı 1890'larda Avrupa'da ve diğer yerlerde Hibbat Siyon hızla şubeler açarak yahudiler arasında yayıldı; hareketin Avusturyalı önderlerinden Nathan Birnbaum ilk defa siyonizm terimini ortaya attı. Dolayısıyla Herzl, siyonizmin teorisini kurup teşkilâtlandırırken kendi hareketini üzerine kuracağı bir öncü hareketi ve belli ölçüde siyasî bilinçlenmeye ulaşmış bir kitleyi hazır buldu.

Herzl'i yahudi davasına eğilmeye ve yahudilere ait bir devlet fikrini işlediği *Der Judenstaat* (1896) isimli kitabını yazmaya sevkeden olay Paris'te tanınmış bir gazetenin muhabiri sıfatıyla izlediği, bir yahudi yüzbaşının casusluk suçlamasıyla yargılanıp mahkûm edildiği Dreyfus Davası'dır. Bu davada o günlerin Avrupa'sında gittikçe yayılan yahudi aleyhtarlığını gözlemleyen Herzl, yahudilerin genellikle dışlanmış azınlıklar olarak yaşadıkları ülkelerin toplumlarıyla kaynaşamayacağı düşüncesinden hareketle söz konusu kitabını kaleme aldı. Kitap, yahudiler arasında farklı tepkilerle karşılanırsa da çok geçmeden yahudilerin başta Avrupa olmak üzere diasporadan "kutsal topraklar"a dönüşü ve Filistin'de bir yahudi yurdu kurma hedefiyle

le kurumsallaşacak olan siyonist hareket için bir işaret taşı oldu. Söz konusu kurumsallaşma kapsamında Dünya Siyonist Teşkilâtı, Herzl'in çabaları ve önderliğinde 29 Ağustos 1897'de Basel'de toplanan ilk Dünya Siyonist Kongresi ile kuruldu. Tartışmalar sonunda kararlaştırılan Basel Programı hareketin resmî çerçevesini şöyle çizdi: Siyonizm, yahudi halkı için Filistin'de kamu hukukunun güvencesi altında bir yurt kurulmasını amaçlamaktadır. Bunun için kongre Filistin'de yahudi çiftçi, esnaf ve tüccarının anlamlı bir şekilde yerleştirilmesine, her ülkenin yöresel yasalarına uygun biçimde Müsevîler'in birleştirilmesi ve örgütlenmesine, yahudi ulusal duygularının ve bilincinin kuvvetlendirilmesine, siyonizmin amacına erişebilme yolunda ilgili hükümetlerin onayını almak için hazırlık çalışmalarına girişilmesine karar vermiştir (Öke, s. 38). Herzl'in hâtıratında bu kongreyle ilgili söyledikleri önemlidir: "Ben Basel'de yahudi devletini tesis ettim. Bunu bugün yüksek sesle söylesem bütün dünyada bir kahkaha tufanı kopar. Fakat bundan beş sene, belki elli sene sonra muhakkak herkes bunun böyle olduğunu anlayacaktır" (Vital, *The Origins of Zionism*, s. 396). Dünya Siyonist Teşkilâtı, kapsayıcı kurumsal yapısı ve düzenli kongreleri yoluyla, programını çizdiği siyonist hareketi özgün hedefine götürecektir olan Filistin'e sürekli göçü düzenleme ve siyasî, iktisadî, yerleşimci faaliyetleri yürütme yolunda en temel organ olma niteliğini o günden itibaren korudu.

Filistin'e Yahudi Göçü. Siyonizmin Filistin'de bir yahudi yurdu oluşturma hedefi, Filistin'de yerleşik Arap nüfusu bulunduğundan "aliyah"ya siyonizmin çeki taşı niteliği kazandırdı. Kelime anlamı "yükselme" olan aliyah, din etkisiyle geçici göçlerden farklı biçimde yahudilerin yurtsuz ve dağınık yaşadıkları yerlerden ata yurtları olan Filistin topraklarına (Eretz Yisrael) siyasî bilinçle ve kalıcı olarak yerleşmek üzere göç etmesidir. 1880'lerden II. Dünya Savaşı sonuna kadar süren beş ayrı göç dalgasından bahsedilebilir. Buna göre 1882-1903 yılları arasında ağırlıklı olarak Rusya, Romanya ve Galiciya'dan 20-30.000 kişi, 1904-1914 arasında çoğunlukla Rusya'dan 35-40.000 kişi, 1919-1923 arasında Rusya, Polonya ve Romanya'dan aralarında İsrail'in gelecekteki siyasî önderlerinin de bulunduğu 35.000 kişi, 1924-1931 arasında özellikle Polonya'dan 88.000 kişi, 1932-1938 arasında Nazizm'in yükselişiyle bilhassa Orta Avrupa'dan 215.000 kişi göç etti. Filistin'e sistemli siyonist göç ve

yerleşimi gerçekleştirmek üzere siyonist teşkilâta paralel bir dizi başka kuruluş hayata geçirildi. Basel'de toplanan (1898) ikinci kongre Yahudi Sömürge Emniyet Sandığı Şirketi'ni kurdu, aynı yıl Kolonileştirme Komisyonu faaliyete geçti. 1901'de siyonist devlet hedefine giden yolda önemli rol oynayacak Yahudi Millî Fonu oluşturuldu ve o tarihten itibaren temel maksadı yahudi halkının inkâr edilemez mülkiyeti şeklinde daima elinde tutmak üzere toprak kazanımı oldu (*Collier's Encyclopedia*, XIII, 331-332). 1920'ye geldiğinde fonun yan unsuru olarak Filistin Toprak Geliştirme Şirketi tesis edildi. Bu tür kurumsal çabalarla yahudi halkı adına sistemli toprak edinimi devletin oluşumuna kadar aralıksız devam etti.

Siyonizm tarih sahnesine çıkarken Filistin bir Osmanlı toprağı idi ve Osmanlılar burayı aldığından bu yana yahudi varlığını tanıdı, zaman zaman göçlerine izin verdi. Osmanlı tâbiyetinde bulunan Filistin'deki bu küçük yahudi topluluğu (Yişuv), yerleşik ve yerli toplumla kaynaşmış Sefarad yahudileriyle daha sonra izin verilen göçlerle gelen Eşkenaz yahudilerinden oluşan ve pek azı ticaretle, çoğunluğu dünya yahudilerinin gelenekleşmiş bağışlarıyla geçinen bir topluluktu. Fakat siyonizm ve onunla bağlantılı gelişen aliyah hareketiyle birlikte Filistin'e göç eden yahudilerin karakteri değişti; bunlar dinî olmaksızın ziyade siyasî sâikle bir yahudi yurdu-na giden yolda kalıcı nitelikte buraya yerleştiler. Bu noktada Roger Garaudy'nin yaptığı ayırım önemlidir. Garaudy, daha önceki yahudilerin tamamen mesîh inancı doğrultusunda mânevî bir hayat yaşama amacıyla Filistin'e yerleşmiş olmalarını dinî (mânevî) siyonizm olarak tanımlamakta, bunun Herzl ile başlayan ve Filistin'de kalıcı bir yahudi devletini hedefleyen siyasî siyonizmden ayırt edilmesi gerektiğini öne sürmektedir (*The Case of Israel*, s. 6-7).

Bu siyasî hareket doğduğunda Filistin'in Osmanlı yönetiminde bulunuşu, siyonistlerin diplomatik çabalarını öncelikle Osmanlılar üzerinde yoğunlaştırmasını gerektirdi. Giriştikleri müzakerelerle önce belirli bir meblağ karşılığında Filistin'i satın almayı, daha sonra Osmanlı borçlarının konsolidasyonunu üstlenmeyi önerdiler. Siyonistler bu iki teklifle Herzl önderliğinde iki defa II. Abdülhamid nezdinde girişimde bulundular. Fakat sultanın politikası, zulümden kaçan yahudilere Filistin dışındaki Osmanlı topraklarında yerleşme izni vermekle birlikte Filistin'de yahudi yurdu tasarısına (yahudilerin toprak satın almasını ya-

saklama, hac maksadıyla Kudüs'ü ziyaret edeceklere "kırmızı tezkere" ismiyle geçici izin verme gibi uygulamalarla) geçit vermedi. Filistin'de yahudilerin iskânı için toprak alımına yönelik benzer bir teklif İngiliz kolonileştirme projesine dayalı olarak İngiliz hıristiyan diplomatı Laurence Oliphant tarafından 1879'da sultana sunuldu ve yine reddedildi (Buzpınar, sy. 30 [1994], s. 59-61). Bununla beraber 1908 Meşrutiyeti başlarda yahudilere bir ümit verdi. İttihat ve Terakkî iktidarı yeni bir hürriyet anlayışıyla önceleri olumlu bir yaklaşım içine girdi. Kırmızı tezkere kaldırıldığı gibi Filistin'de toprak satın alımı serbest bırakıldı. Fakat özellikle Otuzbir Mart Vak'ası'dan sonra azınlıkların bağımsızlık ve ayrılma yönünde faaliyetlerini arttırması ve siyonist çabaların Filistin'de kolonileştirme yönünde planlı bir şekilde sürmesi imparatorluğun bütünlüğü noktasında İttihatçıları uyandırdı ve yeniden çeşitli kısıtlamalar yürürlüğe kondu. Bu merkezî politikaya rağmen ikinci ve siyonist hareket açısından daha önemli aliyah tam da bu dönemlerde gerçekleşti. Devlete giden yolda daha hazırlıklı ve sistemli çalışan bu grup, Arap nüfusla her türlü temastan uzak ve tamamıyla yahudi emeğine dayanarak, ekonomi ve tarım alanında kurumlaşmalar oluşturdu. Bu göçler sonucunda özellikle Hayfa'dan Gazze'ye uzanan kıyı bölgesinde toprağa sistemli biçimde yerleşildi. 1909 yılına geldiğinde Yafa'nın kuzeyinde yepyeni bir yahudi şehri olarak Tel Aviv ortaya çıktı. 1914'te Filistin'e yerleşen yahudi nüfusu 60.000'e yaklaşmış bulunuyordu (McCarthy, s. 19-20).

Göç artışına eşlik eden diğer bir gelişme, Yahudi Millî Fonu başta olmak üzere çeşitli siyonist kuruluşların Filistin'e aktıkları paralar ve bunun cazibesıyla bazı Arap mülk sahiplerinin topraklarını satmaları, bazan da idarî ihmaller yoluyla yahudi toprak kazanımının artışıydı. Yasaklamaya rağmen siyonist hareketin başarısında temel rol oynayacak olan bu yerleşim ve toprak alımı süreci yöredeki Osmanlı yöneticilerinin raporlarından da izlenebilir. Meselâ Nablus Mutasarrıfı Süleyman Fethi Bey, 1911 tarihli lâiyhasında yörede müslüman nüfus azalırken yahudilerin toprak satın almaya ve yerleşmeye devam ettiğine dikkat çekmektedir. Merkezî idarenin bu gelişmenin önünü alamamasıyla yaklaşan dünya savaşına doğru yahudilere toprak satışı meselesi, siyonizme ve yahudi yerleşimine karşı Arap millî hareketini seferber etmenin başlıca vasıtalarından biri oldu (Armaoğlu, s. 27).

Bu çerçevede kaçınılmaz biçimde Arap ve yahudi milliyetçilerinin çatışacağı Filistin'deki karmaşayı arttıran bir diğer önemli unsur, bu stratejik bölge üzerinde sömürgecilik doğrultusunda çıkarları bulunan Avrupalı güçlerin devreye girmesidir. Siyonistlerin bilinçli şekilde kendisine yaklaştığı İngiltere başta olmak üzere Batı devletleri, Arap milliyetçiliğiyle siyonizmin ileride karşı karşıya geleceğini düşünmeksizin bu iki akımı desteklemekten, Osmanlı Ortadoğusu'nu sömürebilmek için imparatorlukta etnik grupları amaçlarına alet etmekten çekinmediler (Öke, s. 421, 422). Sömürgeci devlet çatışmalarıyla örülü uluslararası düzen, I. Dünya Savaşı arifesinde bu düzende yepyeni bir unsur olarak ortaya çıkan siyonist hareketin savaş döneminde daha da kökleşmesi için yeni fırsatlar sağladı. Bu hareket savaş başlarken teşkilâtlı ve siyasî bir niteliğe bürünmüş olarak hedeflediği yahudi millî yurdu için (artık hayatta olmayan ve ilk zamanlar Filistin dışında bazı yerleri de kabullendiği bilinen Herzl'in aksine) Filistin'e odaklanmış vaziyetteydi. Bu noktada dünya yahudileri arasında o yıllarda görüş farkları olmasına rağmen Herzl'in siyonizm tarihindeki yeri kabul edilmelidir. Başlangıçta ne kadar küçük, zayıf ve belirsiz olursa olsun gerçek bir siyasal hareket ve uluslararası güç biçiminde siyonizm bütün niyet ve maksatlarıyla onun icadı ve eseridir (Vital, *The Origins of Zionism*, s. 233-234); süreci ve sonuçlarıyla I. Dünya Savaşı hareketin gelişimi ve kökleşmesi bakımından başlı başına önemlidir.

Balfour Bildirgesi. Savaş sırasında hedefleri doğrultusunda planlı çalışmaya devam eden siyonistler güçlü gördükleri İngiltere'ye destek vermekten uzak durmadı. Özellikle gençliğinden itibaren siyonist davaya kendini adanmış ve baştan beri hareketin devlet hedefi olarak "ilk, son ve daima Filistin'i savunan (Tuchman, s. 313), Herzl'in ölümünden sonra devlete giden yolda önderliğe yükselerek kendisinden yahudilerin kralı diye söz ettiren, 1948'de devlet ilân edilirken onu Amerika Birleşik Devletleri'nin resmen tanıması yolunda Başkan Truman'ı birinci derecede etkilemiş ve devletin ilk başkanlığını yapmış olan Chaim Weizmann'ın savaş tekniğine ilişkin buluşları İngiltere'yi yahudilere daha da yakınlaştırdı. Bu yakınlaşmanın siyonizm açısından tarihî sonucu Balfour Bildirgesi'dir. İngiliz kabinesindeki müzakerelerden sonra, Amerika Birleşik Devletleri Başkanının da muvafakati alınarak Dışişleri Bakanı Balfour'un 2 Kasım 1917'de Filistin'-

de yurt edinmek isteyen Siyonist Dernekleri Federasyonu adına Lord Rotschild'a yazdığı mektup şeklindeki bu belgede, majestelerinin hükümetinin yahudi halkı için bir millî yurdun Filistin'de kurulmasını olumlu karşıladığı ve Filistin'de mevcut yahudi olmayan toplulukların medenî ve dinî haklarına bir zarar getirilmeyeceği açıkça anlaşılacak şekilde bu hedefin tahakkukunu kolaylaştırmak için elinden gelen gayreti esirgemeyeceği belirtiliyordu (Stein, s. 548). Bir yazarın çarpıcı tanımlamasıyla bir ulusun ikinci bir ulusa üçüncü bir ulusun ülkesini ciddi biçimde vaad etmesi demek olan (Koestler, s. 4) bu belge oluşturulurken İngiltere, kendisine Filistin'de yahudiler lehine hak tanıyabilme yetkisini verecek ne egemenlik veya sömürgecilik ne de herhangi diğer tasarruf hakkına sahip olup (Cattan, s. 12-13) Filistin, nüfusunun % 90'ı Arap ve toprağının ancak % 2'si yahudi mülkünde olan bir ülkedydi (Zureik, s. 47).

Bu noktada, siyonizmin nüfus ve toprak bakımından yahudilere uzak bir ülkede iki dünya savaşı sürecinde nasıl olup da devlet kurma noktasına kadar ulaşabildiğini anlamak için İngiltere'nin rolünün altı çizilmelidir. Şöyle ki "Londra'nın siyonizmi destekleme kararı emperyalistler arası mücadelede belirsiz olmayan bir hesaplamanın sonucu olduğu gibi ayrıca arkasında Protestan kültüründe yahudilerin kutsal topraklara geri dönüşünü tasvip eden, uzun geçmişe sahip bir ideolojik anlayış da yatmaktaydı. Bu hristiyan siyonizmi, Filistin'de yahudi yerleşimlerinin oluşumu doğrultusunda İngiliz emperyal elitince sağlanan kalkan için esaslı bir dayanak teşkil etti ... İngiliz sömürgeci gücü yahudi kolonileşmesinin mutlak şartı oldu ... Siyonizm kendi büyümesi için tamamıyla İngiliz emperyal devletinin elindeki şiddete dayandı ... Böylece II. Dünya Savaşı'na kadar İngiliz emperyalizmi Filistinli siyasal toplumun bel kemiğini kırmış, siyonizmin o savaş sonrasında zaferine giden yolu açmış bulunuyordu" (Anderson, sy. 10 [2001], s. 7-9).

İngiltere, daha önce de Araplar'ı Osmanlılar'a karşı kullanmak üzere gizli yazışmalarla bir kısım Arap topraklarının bağımsızlığını vaad etmiş bulunduğu için ortaya çıkan çarpıklık dolayısıyla bildirge Araplar'da tepki yaratırken siyonistlerce Filistin'de bir yahudi yurdunun temellerinin atılması şeklinde yorumlandı (Meir, s. 46-47). Bu yüzden o dönemde Filistin'e yerleşmiş yahudilerden bir kısmının savaşta İngiltere yanında gönüllü olarak savaştığı, Çanakale cephelerinde savaşacak Siyon Katir

Birlikleri'nin oluşturulduğu, siyonist hareketin başka bölgelerden yahudi gönüllüleri teşvik edip teşkilâtlandırdığı, bu gönüllü savaşçıların çoğunun 1920'de oluşturulan yahudi silâhlı gücü Haganah'ya katılmasının da gösterdiği gibi savaş boyunca süren gönüllü faaliyetlerin Filistin'e yönelik siyonist hedefe yaklaşmalarında önemli rolü vardır. Aynı zamanda 1917 sonlarına gelindiğinde Filistin'in simgesi Kudüs'ün düşüşü Osmanlılar için bu topraklarda nihai sonun başlangıcı oldu. Eylül 1918'e kadar İngilizler Filistin topraklarının tamamını ele geçirdiler. Siyonizmin ilerleyişiyle sonraki yıllarda doğacak çarpıklıkların anlaşılması bakımından bölgenin o tarihteki nüfus kompozisyonuna göz atmak gerekirse 748.128'lik toplam nüfus 611.098 müslüman, 58.728 yahudi, 70.429 hristiyan, 7268 Dürzî, 162 Şif ve 443 diğerlerinden oluşuyordu (McCarthy, s. 26). Buna göre İslâm döneminin başlarında Filistin'deki yahudi nüfusun ancak % 5'i bulunduğu da hatırlanırsa bölge halkının yüzyıllar boyunca Arap temelli kaldığı ortaya çıkmaktadır.

Savaş sonrası modern dünya ve uluslararası hukuk şekillenirken önemli bir ilke olarak ortaya çıkan kendi geleceğini belirleme hakkı doğrultusundaki Arap beklentilerinin aksine 1920'de San Remo Konferansı, Filistin'i Şeria nehrinin doğusundaki topraklarla birlikte İngiliz mandasına veriyordu (sözü edilen Doğu bölgesi İngiltere tarafından çok geçmeden ayrılarak Transjordan Emirliği oluşturulmuştur). Yeni düzenin uluslararası organı olan Milletler Cemiyeti bu manda idaresini 24 Temmuz 1922'de onayladı. İngiltere manda hukukunu oluşturan 1922'deki metne, "yahudi halkının Filistin'le tarihî bağları ve bu ülkede yeniden ulusal yurt edinmelerine hakları olduğunu tanıma" şeklindeki ifadeleri (Halloum, s. 187) eklemekle kalmadı, mandater devletin bu hakkın gerçekleşmesi için şartları oluşturma ve göçle gelip toprak edinme imkânı sağlama sorumluluğu da başka maddelerle metne dahil edildi. Bu ise hukuk dışılığı ve karmaşayı arttırdı. Zira yeni oluşturulan uluslararası hukuka göre Filistin "A sınıfı" manda ülkeleri arasında kabul edilmekte, cemiyetin mîsâkına göre bu sınıftakiler kendilerini ayakta tutacak teşkilâtlanmalarını tamamlayıncaya kadar mandater devletin ancak idarî tavsiye ve yardımlarına tâbi olup sonunda içlerindeki halk çoğunluğunun kendi geleceğini belirleme hakkı doğrultusunda bağımsızlık kazanacaklardı. Buna rağmen İngiltere'nin yahudilere verdiği ta-

ahhüdü manda metni içine sokması ve idarî tavsiyenin ötesinde bir yönetim kurup yürütmeye başlamasıyla Filistin'de hukuk dışı bir gelişmenin öni açılmış oluyordu. Bunun neticesi ise İngiltere'nin idareyi ele alışıyla rahatlık kazanıp (daha 1919'da başlayan üçüncü aliyah ile) hızlanan yahudi göçleri ve 1923'e kadar hızı kesilmemek üzere Filistin'e daha sistemli yerleşim oldu.

Dünya Siyonist Teşkilâtı'nı tamamlayıcı bir sonraki yapılanma olan Yahudi Ajansı'nın kökeni de yine Filistin'de İngiliz manda yönetimi kuran bu uluslararası metinde bulunur. Metnin 4. maddesine göre cemiyet bir yahudi millî yurdu kurulması yolundaki ekonomik, sosyal vb. çaba ve meselelere ilgili olarak yönetimle Yişuv arasındaki eşgüdümü sağlamak üzere, ilkin siyonist teşkilâtı uygun yahudi kurumu diye tanıdı. Teşkilâtın icra kurulunca 1929 yılına kadar bu tanımla sürdürdüğü işlevler o tarihten sonra daha açık biçimde dünyanın belli başlı yahudi toplulukları içinden siyonist ideolojiye bağlı olanlardan başka siyonist olmayan temsilcileri de kapsayacak şekilde yeniden yapılandırılmış durumdaki Yahudi Ajansı'na devredildi. İngiltere'den sonra siyonist hareketin hedefini gerçekleştirme ve ardından devlet olarak varlığını sürdürmesinde XX. yüzyıl boyunca en temel rolü oynayacak olan Amerika Birleşik Devletleri'nin de 21 Eylül 1922 tarihli kongre kararıyla Balfour Bildirgesi metnine benzer ifadelerle Filistin'de bir yahudi yurdunun kurulmasını uygun bulunduğu bu noktada kaydedilmelidir.

Nüfus açısından çarpıklığı açık olan bu manda düzenlemesi Filistinli (müslüman / hristiyan) Araplar'ın tepkisini doğurdu. Bu tarihten itibaren manda dönemi boyunca yahudiler Filistin'e mümkün olduğu kadar fazla yahudi göçünü sağlamaya çalışırken Araplar da bir yandan bu göçlerin engellenmesi, öte yandan Filistin'de bağımsız bir Arap devletinin kurulması için çaba harcadılar (Armaoğlu, s. 38). Buna bağlı olarak manda döneminin en belirgin özelliği, sözü edilen Arap tepkisinin daha 1920'lerde başlayıp gitgide şiddetlenmek üzere ayaklanmalara ve Arap-yahudi çatışmalarına dönüşmesidir. Bu bağlamda liderlik konumunda Arap tarafında en fazla öne çıkan kişi Kudüs Müftüsü Hacı Emîn el-Hüseynî'dir. Ancak Filistin Arap liderliğinin en büyük hastalığı büyük aileler arasındaki rekabetler ve Filistin davasında bu rekabetlerden doğan görüş ayrılıkları idi. Araplar'ın bu dağınıklığına karşılık Dünya Siyonist Teşkilâtı ile Filistin'deki Yahudi

Ajansı sıkı iş birliği içinde gayet sistemli ve tutarlı bir politika takip etti. Bu politikanın neticesi olarak Filistin'de hem yahudi nüfusunu hem yahudi toprak mülkiyetini genişletti (a.g.e., s. 41, 42).

Manda idaresi altında yahudilerin bu ilerlemesinde temel etken siyonistlerin sözü edilen sistemli, planlı ve tutarlı hareketleri olmakla birlikte manda idaresinin payına düşen rol de unutulmamalıdır. Filistin Arap nüfusunun bu dönemde ağırlığını hâlâ köylüler oluşturduğu halde İngiliz yönetiminin tarımı ve sanayileşmeyi teşvik edici yeni vergi sistemi ve bu sayede artan sınaî ve teknik gelişme, daha hazırlıklı durumdaki yahudilerin ticaret ve sanayi alanında önünün açılmasını sağladı. Yönetimin siyonist müteşebbislere bazı projelerde tanıdığı imtiyazlar ve yahudi işletmelerinin bilinçli olarak Arap işçilerden uzak durmaları taraflar arasındaki gelişme uçurumunu daha da büyüttü. Sonuçta mandacı gücün bu rolü yahudi göç ve yerleşimlerine her geçen yıl artan bir ivme kazandırdı.

İlerleyen yıllarda, özellikle 1933'ten itibaren Almanya'da Nazizm'in iktidarı ve anti-semitizmin yükselişi Filistin'deki gelişmeler bakımından yeni bir dönemeç oluşturdu. Bu durum, yahudiler lehine bir dünya kamuoyunun oluşmasının yanı sıra Prag'da toplanan siyonist kongrenin Nazi zulmü karşısında sınırsız göçü öngören kararı doğrultusunda yasal ve yasa dışı göçün büyük artışı getirdi. Böylece üç yıl içinde ülkedeki yahudi nüfusu Araplar'ın neredeyse üçte birine ulaştı. Bu gelişmelerin tabii sonucu ise bir yandan Filistinli Arap, diğer yandan siyonist yahudi silâhlı mücadele ve teşkilâtlanmalarının birbiri ardınca doğup karşılıklı çatışmalara girişmesidir. Bu dönemde -1920'lerde başlayan çatışmalara karşı Yişuv'u savunma iddiasıyla kurulan- Haganah silâhlı gücü bütün Filistin'e yayıldığı gibi gizli terör örgütleri de oluştu. Siyonist hareketin gelişiminde ortaya çıkan temel ideolojik ayrışmaya da ışık tutması bakımından bunlardan en kayda değer olanı, hareketin çoğunluk akımı olan sosyalist siyonizmin hâkimiyetindeki Haganah'dan 1931'de ayrılarak yer altı faaliyeti için kurulan Irgun'dur. Hareketin azınlıkta kalan revizyonist siyonizm akımına ve bu akımın mimarı olan Viladimir Jabotinsky'nin öğretilerine bağlı olan Irgun, eylemlerini silâhlı bir yahudi gücünün yahudi devletini gerçekleştirmek için ön şart olduğu inancına dayandırdı. Bu köktenci tavır manda döneminde onu sosyalist akımın hâkimiyetindeki Yişuv liderleriyle ça-

tışmaya yöneltirken Irgun bu dönem boyunca önce yerli Araplar'a, daha sonra yahudi devleti hedefine engel gördüğü manda yetkililerine yönelik şiddet eylemlerine girişti. Ancak 1940'a gelindiğinde onun bu eylemlerini dahi tatmin edici bulmayan Avraham Stern önderliğindeki daha köktenci bir grup Irgun'dan koparak Stern'i kurdu. II. Dünya Savaşı'na kadar Filistin topraklarında yaşanan durum karşılıklı silâhlanma, bunun doğurduğu şiddet hareketleri ve ayaklanmalar sarmalında artan huzursuzluk ve can kaybı, İngiltere'nin siyonist ilerlemeye karşılık Araplar'ı yatıştırıcı çözüm arayışlarına girişmesi, fakat bu çabaların artan çatışma ve karmaşayı ortadan kaldırmada başarılı olamayışı şeklinde özetlenebilir.

Taksim Kararı. 1939'da patlak veren II. Dünya Savaşı siyonizm için yeni dönemeçleri ortaya çıkardı. Bu bağlamda ilerideki sonuçları bakımından en kayda değer gelişme, savaş sırasında artan Hitler'in zulmünden dolayı dünya kamuoyunda desteğini arttıran siyonistlerin yoğun çabalarıyla Amerika Birleşik Devletleri'nin Biltmore şehrinde toplanan siyonist konferansıdır. 11 Mayıs 1942'deki bu olağan üstü toplantı ve kararlaştırılan Biltmore Programı bir yandan siyonizmin devlet talebini daha da resmileştirdi, diğer yandan İngiltere ile bozulan ilişkilerin ardından siyonist hareketin stratejik bağımlılık ibresinin günümüze kadar sürecek şekilde Amerika Birleşik Devletleri'ne kaymasının işareti oldu. Savaş resmen bittiğinde yeni bir uluslararası düzen ve bağlayıcı organı olarak Birleşmiş Milletler Teşkilâtı'nın yanı sıra güç politikasında Amerika Birleşik Devletleri dünya sahnesine çıktı. Filistin üzerinde çakışan çıkarlar ve siyonist liderlerin bilinçli çabaları Amerika Birleşik Devletleri'nin iyiden iyiye yahudi meselesine eğilimesi sonucunu getirdi. Zira bir bakıma Birleşmiş Milletler demek Amerika Birleşik Devletleri demektir. New York'taki teşkilâtla ilgili Amerikan denetimi Filistin'e dair müzakerelerin sonucunu belirlemede fazlasıyla yeterli idi. Washington'da inanmış bir hristiyan siyonist olarak Truman başlaydı (Anderson, sy. 10 [2001], s. 10). Söz konusu çabaların da ürünü olarak Truman'ın 1945'te Filistin'e Avrupa'dan 100.000 yahudinin daha göç etmesi talebi üzerine kurulan İngiliz-Amerikan ortak soruşturma komisyonu 1946'daki raporunda talep edilen göçü uygun görmekle birlikte hayata geçmeyecek olan bir "iki milliyetli tek devlet" tavsiyesinde bulundu. Gelişmeler bu arada Arap-yahudi çatışmalarını ve ya-

hudi terör faaliyetlerini iyice hızlandırdı. Bu sebeple 1946'da sıkıyönetim ve ilgili savunma kanunlarını Filistin'de uygulamaya başlayan İngiltere nihayet sorunu Birleşmiş Milletler'e devretti. Genel kurulun bu konuda araştırma için oluşturduğu özel komitenin 1947'deki sonuç raporunda ancak bir çoğunluk planı olarak bir ekonomik birlik altında bölgenin iki halka taksimi önerildi. Her iki taraftan itirazlara rağmen bu karar 29 Kasım 1947'de oylanmak üzere genel kurul önüne geldiğinde gerekli üçte iki oy çokluğunu sağlamak için kurul üyesi küçük devletlerde mevcut plana karşı yaygın direnç Amerikan şantaj ve rüşvet gücünün altında kaldı (a.g.e., a.y.) ve kurul tarihî taksim kararını verdi. Buna göre Filistin, öngörülen bir milletlerarası statü ile Kudüs ve çevresi hariç tutularak yedi kısma ayrıldı; üçer bölge Araplar'a ve yahudilere, Yafa ise yahudi bölgesinde kalmış ayrı bir parça olarak yine Araplar'a taksim edildi. Oranlamaya bakıldığında bu, Filistin topraklarının yarıdan fazlasının (% 56,4) % 31'lik nüfusa sahip yahudilere verilmesi demekti. Siyonist hareketin başlangıcından o güne ve hatta İsrail'in doğuşuna kadar uzanan süreçte ortaya çıkan gerçeğe Edward Said şöyle dikkat çekmektedir: "1882'den itibaren yahudi sömürgecileri Filistin'e düzenli bir şekilde geldikleri halde İsrail Devleti'nin 1948 yılı baharında kurulmasından hemen iki hafta sonrasına kadar orada büyük bir Arap çoğunluğundan başka bir şey olmadığını idraki içinde olmamız önemlidir" (Filistin Sorunu, s. 36).

İsrail Devleti'nin İlanı. Nüfus gerçeği dikkate alındığında Arap cephesinde kabullenilmesi mümkün görünmeyen taksim kararını siyonistler kayıtlı da olsa benimsedi. Sürdürdükleri terörü şiddetlendirerek kendilerine verilecek bölgelerdeki Araplar'ı yerlerinden etmeye devam eden siyonistler için (9 Nisan 1948'deki 250'den fazla sivilin öldürüldüğü Deir Yâsin katliamı en iyi bilinen örnektir) kararın ardından İngiltere'nin manda idaresini 15 Mayıs 1948'de bütünüyle sona erdireceğini açıklaması bulunmaz bir fırsat doğurdu. 14 Mayıs günü İngiltere'nin Filistin'deki son askerleri çekilirken Tel Aviv'de toplanan bir grup siyonist önder İsrail adını verdikleri devletlerinin kurulduğunu dünyaya ilân ettiler. Bu ilân bildirisinde devletin yahudi halkının tabii ve tarihî haklarına dayanılarak kurulduğu iddiası mevcuttu. Bu tarihî haklar kavramı siyonist propagandada önemli olup Kitâb-ı Mukaddes kaynaklı "vaad edilmiş topraklar" kavramına dayanmaktadır (bk. ARZ-ı MEV'ÜD).

Amerika Birleşik Devletleri'nin hemen tanıdığı bu devlet ilânının ardından başlayan ilk Arap-İsrail savaşı sonunda 1949 Temmuzunda ulaşılan diğer bir tarihî nokta, İsrail'in Kudüs'ün batısı dahil olmak üzere taksim kararının ayırdığı sınırları aşan topraklara sahip olması, Filistin'den geriye kalan Gazze ve Batı Şeria'nın ise Mısır ve Ürdün'ün eline geçmesiydi. Filistin'in yaklaşık % 78'inin İsrail'in eline geçmesi demek olan bu yeni fiilî durum, ateşkes anlaşmalarıyla hukukîleşmekle kalmayıp aynı yıl siyonizm açısından bir ileri başarıya daha işaret etmek üzere bu yeni sınırlarıyla İsrail Birleşmiş Milletler'e üye kabul edilerek uluslararası düzenin resmî bir parçası oldu. İsrail'in bu yeni sınırlarına ulaşmasını kolaylaştıran önemli bir husus da siyonist ideolojinin birincil hedefi ve önermesi olarak kuracakları devletin salt yahudi karakterli olması doğrultusunda (Rodinson, s. 228) çeşitli yahudi güçlerinin planlı tedhiş eylemleriyle Filistinli yerleşik nüfusun 1949'da toplamı 750.000'i bulacak şekilde İsrail'in ele geçirdiği topraklardan sistemli biçimde sürülüşüdür. 1930'ların ortalarından itibaren siyonizmin örtülü varsayımı zaten kendisine devlet için seçtiği topraklardan zorla dışarı atma yoluyla Araplar'ın temizlenmesi idi, çünkü onların varlığı temel aldığı türdeş millî devlet hedefiyle uyumsuzluk içinde olacaktı. Dolayısıyla yahudi bağımsızlık savaşı, bir devlet olarak İsrail'in o günden bu yana dayanak alacağı kitlesel bir etnik temizleme ameliyesinin önünü açmış oldu (Anderson, sy. 10 [2001], s. 11-12).

Devlet Sonrası Süreç. İsrail'in bir devlet olarak ilânı ve doğuşu siyonist hareketin özgün siyasî hedefinin gerçekleşmesi anlamına gelmekte, bununla beraber bir ideoloji, hatta kurumsal yapı olarak sona ermesini ifade etmemektedir. Zira siyonizmin bir ideoloji olarak varlığını sürdürmesi, bu defa İsrail'e yahudi göçünün devamını destekleme ve yeni devletle dünya yahudileri arasında kültürel bağları ilerletme doğrultusunda faaliyet göstermekte yatıyordu. Dünyanın birçok ülkesinde dalları bulunmaya ve oralardan seçilmiş delegeleriyle 1948'den sonra düzenli kongrelere devam eden siyonist teşkilât artık çalışmalarını yeni devletin gelişmesini sağlayacak bir fonksiyon icrasına odakladı. Bu çerçevede İsrail Parlamentosu 1952'de İsrail için Dünya Siyonist Teşkilâtı-Yahudi Ajansı Statü Kanunu'nu kabul etti; 1954'te İsrail hükümetiyle Siyonist İcra Kurulu arasında teşkilâtın temel sorumluluklarını

belirleyen bir sözleşme imzalandı. Böylece teşkilâtın bundan sonraki temel fonksiyonu devletin temsilcileriyle ortak olarak İsrail'e yahudi göçünün devamı, yerleştirilmesi ve özellikle tarımsal kalkınmanın planlanma ve icrasının yürütülmesi olagelmıştır. Bu noktada Yahudi Ajansı da iki temel malî unsuru olan Filistin Kuruluş Fonu ve Yahudi Millî Fonu aracılığıyla İsrail'e yeni göçmenlerin ulaştırılmasını düzenleme ve onların ilk yerleşim masraflarıyla konut edinmelerini ve topluma bütünleşmelerini sağlama sorumluluğunu üstlendi. 1967 savaşı ve doğurduğu işgaller de bu kurumlarla ilişkiler bakımından önemlidir. Ülkenin genişleyen sınırlarını korumak için daha fazla göçmene ihtiyaç olduğu inancı doğrultusunda 1970 yılına gelindiğinde yeni bir düzenleme ile teşkilât artık gelişmiş ülkelerden İsrail'e yahudi göçünü düzenleme sorumluluğunu alırken ajans daha ziyade yahudilerin zulüm gördüğü ülkelerden göçlerine yardımcı olmaya devam etti.

Bu noktada devlet sonrası siyonist anlayış bağlamında İsraili sözcülerle önde gelen diaspora siyonistleri arasında süregelen bir tartışma kayda değerdir. İsrail'dekiler bütün siyonistlerin yahudi devletine gelip yerleşmesi gerektiğini öne sürerken dışarıdakiler ise çoğu yahudinin devletin dışında yaşamayı sürdüreceğini ve siyonizmin amacının artık onların içinde İsrail'e dönük canlı bir kültürel ve beşerî ilginin devamını sağlamak olduğunu savunmaktadır (*Grolier Universal Encyclopedia*, XX, 316). Bu tartışmalardan da anlaşılacağı gibi siyonizmin ana hedefine yönelik çeki taşı niteliğindeki aliyah İsrail'in kurulmasıyla sona ermiş olmayıp göçün teşviki âdetta oy birliğiyle resmî politika haline geldi; bu bağlamda 1950'de çıkarılan Göç Kanunu ve 1952'de kabul edilen Vatandaşlık Kanunu, İsrail'e yahudi göçüne sınırsız hak ve bu yolla göç eden her yahudiye vatandaşlık taniyan muhtevalarıyla "aliyah"nın sürdürülmesinde önemli pay sahibi oldu. Böylece 1948-1986 yılları arasında 1.800.000 civarında yahudi İsrail'e göç ederek vatandaşlığa geçti. Bilinen son önemli dalga olarak Sovyetler Birliği'nin dağılmasından itibaren 1 milyona yakın yahudi daha göç edip İsrail'e katıldı. Böylece 1999 yılı itibarıyla devlet ilânından bu yana İsrail'e kabul edilen göçmen sayısı 2.790.000'i geçmiş bulunmaktadır. Bu arada 1947'ye kadar göçmenlerin % 80'i geniş anlamda Avrupa'dan gelmişken devlet sonrası ağırlık % 60 oranında Asya ve Afrika'ya kaymış durumdadır.

İsrail Devleti'nin iç siyasî yapılanması söz konusu olduğunda da siyonizm bir şekilde varlığını sürdürmektedir. Bu yapılanma büyük ölçüde sistemli göç dalgalarıyla gelenlerin kompozisyonunu, sosyal ve siyasal ideallerini yansıtmaktadır. Özellikle ilk üç dalga ile gelen öncüler emek gücü, tarımsal yerleşim ve ortaklaşa yaşam biçimi idealleriyle Filistin'e yerleşen yahudi toplumunun devlet kurucu önderleri olarak sosyalist kanadın İsrail'in erken yıllarında öne çıkmasını sağladı. İlerleyen yıllarda ülkedeki sosyal tabakalaşma ve siyasal hareketler değişim göstermekle birlikte işçi partileri İsrail toplumunda ağırlığını korumaya devam etti. Bu kanadı temsilleyen ve manda dönemi boyunca da varlık süren Mapai, devlet sonrası -İşçi Partisi adıyla- siyasal hayatın ön sıralarında bulundu. Devlete uzanan süreçte ilk sistemli tarımsal yerleşimleri gerçekleştirerek genel işçi federasyonu Histadrut'u kurmaştırdı ve özellikle manda döneminde resmî olmayan yahudi ordusu Haganah'yı kurup yönetmiş olmak itibarıyla, Mapai'nin İsrail toplumunda kayda değer bir siyasal-toplumsal ağırlığı oldu. Devletin ilk başbakanı David Ben Gurion ile tek kadın başbakanı Golda Meir bu partiye mensuptu. Mapai'nin yanında kayda değer bir diğer örnek, Marksist ideolojiye yakın olup sosyalist ülkeler ve programlarla bağ kurmayı savunan Mapam'dır (Birleşik İşçi Partisi). Siyonizm içinde daha uç sağda bulunan revizyonist siyonizmin temsilcisi Tenuat ha-Herut ise kökenini bu kanadın kurucusu Jabotinsky'nin öğretileri ve İrgun gibi devlet öncesi silâhlî hareketlerden almaktadır. Nitekim 1970'lere girerken Likud adıyla sağ kanattan benzer çizgide başka oluşumların bir bloğuna dönüşen Herut'un liderliğine gelen Menahem Begin aynı zamanda İrgun'un da lideriydi. Şeria nehri'nin sadece batı yakasını değil doğu yakasını da (Ürdün) tarihî hakları bulunan Filistin topraklarının parçası kabul eden anlayış İsrail sağı içinde en iyi temsilini Likud'da buldu. Merkez sağ çizgide ayrıca 1961'de birleşerek Liberal Parti'ye dönüşen Genel Siyonist Teşkilât ile İlerici Parti mevcuttu; oy tabanı orta sınıf esnaf ve sanayicilerden oluşan bu kanat daha ziyade Amerika Birleşik Devletleri'ndeki siyonistlerden destek aldı. Bir de ılımlı ve diğer partilerle iş birliğine yatkın Millî Dinî Cephe (Mafdal) söz konusudur. Ortodoks siyonist yahudilerin temsilcisi Mizrahi'nin ağırlıkta olduğu bu cephe yahudi din ve geleneğinin günlük hayatta canlı tutulması ve yeni devletin bütün kurumlarında yansıma bulma-

sını hedeflemiştir. Öte yandan aşırı Ortodoks ve başlangıçta siyonist karşıtı, günümüzde ise nötr çizgide bulunan Agudat Yisrael'in ağırlıkta olduğu Tevrat Dini Cephesi ve sonraki ismiyle Birleşik Tevrat Yahudiliği gibi marjinal partiler de mevcuttur. İsrail Devleti'nin varlık sebebini farklı yönlerden sorgulayan tamamen anti siyonist karakterli azınlık oluşumlar ise Hasidî kesimden çıkan Neturei Karta ile artık varlığını sürdürmeyen aşırı sol görüşlü Mazpen'dir.

Araplar'ın Siyonizm Algısı. Siyonizmin Araplar tarafından algılanışına gelince, İsrail'in kuruluşunu takip eden ve Arap-İsrail savaşlarının sürdüğü yıllar boyunca çevre Arap ülkelerinin radyolarında İsrail siyonist düşman olarak anıldı. 1964'te Filistinliler'ce âdeta bir anayasa niteliğinde kabul edilen Filistin (Millî) Sözleşmesi -Oslo antlaşmaları uyarınca bu türden maddelerinin Aralık 1998 itibariyle hükümsüz sayılışına kadar- siyonizm için Filistin'e yönelik tarihî bir dayanak oluşturan Balfour Bildirgesi'ni ve ona dayalı yapılagelen şeyleri birer hile diye ilân etti. Siyonizmi ise süreci itibariyle sömürgeci, hedefleri açısından saldırgan ve yayılmacı, oluşumu bakımından ırkçı ve ayrımcı, maksat ve vasıtaları yönünden de faşist bir hareket olarak tanımladı. Bu algının dolaylı bir neticesi İsrail'i ima ettiği bilinen, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 10 Kasım 1975 tarihinde aldığı, bağlayıcı olmayan bütün ırkçı ayrımcılıkların ortadan kaldırılmasına yönelik karardır. Yine aynı karar -16 Aralık 1991'de yürürlükten kaldırılmadan önce- siyonizmi "ırkçılık ve ayrımcılığın bir biçimi" şeklinde tanımlamıştır. Bir diğer nokta ise siyonizm ile büyük güç arasında kurulan bağıdır. Bağımsızlık mücadelesi veren başka halkların gözünde siyonizmi millî kurtuluş hareketinden ziyade sömürgeciliğin bir türü konumuna sokan bu algı, İsrail'in kuruluşundan sonra onu emperyalizmin bir uzantısı görmek şeklinde devam etti. Burada özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nin İsrail'i himayesi, başka bir deyişle Amerika Birleşik Devletleri üzerindeki siyonist nüfuz önemle kaydedilmelidir. Buna göre iş veren, hükümet ve basın-yayın âleminde köklü yer edinmiş olarak Amerikan siyonizmi, ancak çok ender vesilelerle zaafa uğramak üzere 1960'lardan bu yana orada İsrail'e karşı resmî politika ve kamuoyu oluşumunun manivelalarını elinde tutagelmıştır (Anderson, sy. 10 [2001], s. 15).

Devlet sonrası siyonizmin konumu bağlamında karşımıza devletin sınırları me-

selesi çıkmaktadır. Siyonist ideolojide bir yandan tarihî hak iddiası, bir yandan temel bir ilke olarak Yahudiliği bir dinin ötesinde ulus / devlet şekline sokmak ve dünyaya dağılmış yahudileri bu devletin tâbiyetinde görmek emeli bulunduğundan gerek önceki gelişim süreci boyunca gerekse devlet kurulurken ve kurulduktan sonra yahudî halkına hayat sahası açmak üzere devletin belirgin sınırlarını tanımlamaktan kaçınmak bilinçli bir siyaset olarak yürütüldü. İsrail'in kuruluşundan sonra bile "aliyah"nın arkasının kesilmemesi bu sebebe dayanmaktadır. Ayrıca devletin ilânından itibaren -1949'un Âcil Durumlarda Toprak Müsadere Kanunu, 1950'nin Saphisiz Mülk Kanunu, 1953'ün Toprak İktisap Kanunu, 1958'in Mürûrüzaman Kanunu gibi- bir dizi yasal düzenleme yoluyla İsrail'in giderek toprak alanını genişletme politikası da bunun önemli bir göstergesidir. Bu noktada 1967'deki işgallerin yeni bir dinî uyanışla bir tür dinî-mesîhî siyonizmin yolunu açarak 1949 sınırlarını işgal bölgelerine ve ötesine taşıyan Büyük İsrail anlayışını belli çevrelerde daha da yaygınlaştırdığını, bu bağlamda İsraililer arasında siyonist düşlerin gerçekleşmesi için İsrail egemenliğinin kalan Filistin topraklarına da yayılmasını savunan ve dolayısıyla 1950'lerden bu yana oralarda kalıcı yerleşim merkezlerinin kuruluşunda önemli rol oynayan Guş Emunim gibi fundamentalist siyonist hareketlerin taraftarlarını arttırdığını hatırlamak yerinde olur. Nihayet 1967 sonrası işgal altındaki Filistin topraklarında yürütülen uygulamalar ve hem sol hem sağ iktidar partilerince o günden bu yana -1993'ten beri gündemde tutulan Oslo barış süreci boyunca dahitredici olarak sürdürüldüğü gözlenen, Filistinliler'in yaşam alanlarını daralttığıca daraltan ve bölük pörçük hale getiren sistemli yahudî yerleşim merkezlerinin kuruluşu bu bağlamda verilebilecek örneklerin belki de en önemlisidir.

Planlı İsrail uygulamalarından hareketle 1993'ten itibaren Filistin sorununa çözüm için girişilen barış sürecine ve bu süreçte işgal altındaki topraklardan bir kısmının devredilmesiyle Filistin millî otoritesi doğmuş görünmesine rağmen siyonist ideoloji ve öğretilerin hâlâ İsrail siyasal elitinde yaşadığını söylemek yanlış olmaz. Zira 2001 yılı itibariyle durumun ne olduğunu şu satırlar ifade etmektedir: "Sekiz yılın ardından, İsrail savunma güçleri Batı Şeria'nın % 60'ını tamamıyla ve diğer % 27'sini ortaklaşa denetiminde tutmaya devam etmektedir; istisnâ edil-

miş toprak üzerinde sırf İsrail'e ait yeni bir yol şebekesi geriye kalan Filistin otoritesi elindeki yerleşim yerlerini bölmekte ve kuşatmaktadır; işgal topraklarındaki bütün su kaynağının % 80'ini tekelinde tutan yahudî yerleşimcilerin sayısı hemen hemen ikiye katlanmış durumdadır. Filistinli nüfusun kişi başına geliri Oslo antlaşmalarını takip eden ilk beş yılda dörtte bir oranında düşmüş ve ondan bu yana daha da fazla çöküntüye uğramış bulunmaktadır" (a.g.e., s. 18). Buna göre anlaşmaları imzalayan taraf olarak İşçi Partisi ilk bakışta barış için toprak vermiş ve 2001'den itibaren Ariel Şaron'la birlikte iktidara gelen Likud daha katı şekilde bunun karşısında yer almış görünmekteyse de siyonizmin solunda ve sağındaki her iki kanat da Filistinliler'e millî egemenlik tanımaya niyetinde değildir.

Postsiyonizm. Yukarıda anılan gelişme ve siyasal duruşlar dolayısıyla ki Oslo süreciyle birlikte yahudî aydınları arasında yeni bir bakış olarak postsiyonizm söylemi ortaya çıkmıştır (a.g.e., s. 21-22). Benny Morris, Baruch Kimmerling, Tom Segev gibi aydınların çalışmalarıyla tanınan bu anlayışın temelinde İsrail Devleti'nin resmî siyonist mitolojisinin reddi belirginleşmekte, onların araştırma ve değerlendirmeleriyle bu mitolojinin yapı taşları birer birer sökülüyor görünmektedir. Bununla beraber bu akımın temsilcileri arasında çok azınlıkta kalan ve bizzat siyonizmin öncüllerini reddeden bir kanat ortaya çıkmış bulursa da -bunun temsilcilerinden bazıları kendileri için postsiyonizm adlandırmasını dahi kabul etmeyip Ilan Pappé örneğinde olduğu gibi "a-siyonizm"den söz etmeyi tercih etmektedir- Anderson'un vardığı sonuca göre postsiyonizmin hâkim kanadında bir dizi görüş İsrail'e ilişkin hâlihazır durumun kabul edilebilirliği etrafında dolanmaktadır. Bu çizgiden bir yazarın Oslo sürecinin siyonizmle ilişkisini kurarken söyledikleri mânîdardır. "Siyonizmin en büyük zaferi Oslo antlaşmaları oldu, zira bu sayede -bütün geri çekilmelere rağmen- siyonist hareketin birincil kurbanı ve hasmı (olanlar) artık Filistin'de bir yahudî devletin var olma hakkını kabullendi" (Kimmerling, s. 215).

Buraya kadar verilen bilgiler ışığında dünden bugüne siyonizmin hâlâ yaşıyor olduğunu söylemek mümkündür. Zira dönüşmüş görünen "post" haliyle de olsa siyonizm temel siyasal öncülü itibariyle ayakta. Şu halde süregelen çözüm aldatmacası yerine Filistin topraklarında en asgari adalet düzleminde gerçek barış için ç-

kar yol nedir? Bu sorunun cevabı, Filistinli mültecilerin sorunları için kurulan Birleşmiş Milletler Ajansı'nda uzun yıllar görev yapan John Davis'in şu çarpıcı tesbitinde bulunmaktadır: Dünya kamuoyu, hatta zaman içinde muhtemelen İsrail halkı siyonizmi mevcut çatışmanın ana sebebi olarak görme noktasına gelecek, böylece İsrail'in gerçekleştireceği de-siyonizasyon barışın nihai temeli olacaktır (*The Evasive Peace*, s. 112).

BİBLİYOGRAFYA :

A. Koestler, *Promise and Fulfilment*, London 1949, s. 4; T. Herzl, *The Diaries of Theodor Herzl* (trc. M. Lowenthal), New York 1962; a.mlf., *The Jewish State*, Toronto 1988; M. Rodinson, *Israel and the Arabs*, London 1968, s. 228; J. H. Davis, *The Evasive Peace: A Study of the Zionist-Arab Problem*, London 1968, s. 112; H. Cattani, *Palestine, the Arabs and Israel: The Search for Justice*, London 1970, s. 6-38, 128; G. Meir, *My Life*, London 1975, s. 46-47, 160-161, 188; D. Vital, *The Origins of Zionism*, Oxford 1975, s. 233-234, 260, 396; a.mlf., *Zionism: The Formative Years*, Oxford 1982, s. 11-12, 165; *The Arab-Israeli Conflict: Readings and Documents* (ed. J. N. Moore), Princeton 1977, s. 878-903; H. M. Sachar, *A History of Israel: From the Rise of Zionism to Our Time*, New York 1979; E. T. Zureik, *The Palestinians in Israel: A Study in Internal Colonialism*, London 1979, s. 47; B. W. Tuchman, *Bible and Sword: How the British Came to Palestine?*, London 1982, s. 277, 313; L. Stein, *The Balfour Declaration*, Jerusalem-London 1983, s. 547-548; R. Garaudy, *The Case of Israel: A Study of Political Zionism*, London 1983, s. 6-7, 29-30, 69, 123; Edward Said, *Filistin Sorunu* (trc. Alev Alatlı), İstanbul 1985, s. 36, 148, 159; Fahir Armaoğlu, *Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988)*, Ankara, ts., s. 9-94; J. McCarthy, *The Population of Palestine*, New York 1990, s. 19-20, 26; A. Hourani, *A History of the Arab Peoples*, Cambridge 1991, s. 288-289, 323, 331-332, 358-359; M. Lütfullah Karaman, *Uluslararası İlişkiler Çıkmazında Filistin Sorunu*, İstanbul 1991; Mim Kemal Öke, *Siyonizmden Uygartlıklar Çatışmasına Filistin Sorunu*, İstanbul 2002, s. 38, 421, 422; R. Halloum, *Belgelerle Filistin: Dün, Bugün, Yarın*, İstanbul, ts., s. 187; A. W. Kayyali, *Palestine: A Modern History*, London, ts., s. 13-14, 16, 19, 171; B. Kimmerling, *Politicide: Ariel Sharon's War Against the Palestinians*, London-New York 2003, s. 215; P. R. Kumaraswamy, *Historical Dictionary of the Arab-Israeli Conflict*, Lanham 2006; Ş. Tufan Buzpınar, "II. Abdülhamid Döneminin İlk Yıllarında Filistin'de Yahudi İskanı Girişimleri", *Türkiye Günlüğü*, sy. 30, Ankara 1994, s. 58-65; P. Anderson, "Scurrying Towards Bethlehem", *New Left Review*, sy. 10, London 2001, s. 5-30; Hasan Karaköse, "Yahudilerin Filistin'e Yerleşme Girişimleri ve Süleyman Fethi Bey'in Layihası (1911)", *Gazi Üniversitesi Kurşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, V/1, Kırşehir 2004, s. 43-57; Z. Y. Hershlag, "Israel", *Collier's Encyclopedia*, New York 1967, XIII, 324-332, 344-348; W. Ebenstein, "Zionism", *Grolier Universal Encyclopedia*, New York 1969, XX, 315-316; Davut Dursun, "İsrail", *DİA*, XXIII, 184-188; Sinan İltan, "İsrail", a.e., XXIII, 189-191.

M. LÜTFULLAH KARAMAN

SLANE, William Mac-Guckin de
(1801-1878)

İrlanda asıllı
Fransız şarkiyatçısı.

12 Ağustos 1801'de Belfast'ta doğdu. 1830 yıllarına doğru öğrenim için Paris'e gitti, Ecole des Langues Orientales'de okudu ve Silvestre de Sacy'in en parlak öğrencilerinden biri oldu. Fransız hükümeti tarafından 1843-1845 yıllarında Cezayir ve İstanbul'da görevlendirildi. Ardından Fransa'nın Afrika ordusunda mütercimlik yaptı ve başmütercimliğe yükseldi (1846). Légion d'Honneur nişanının "chevalier" (1846) ve "officier" (1852) pâyelerini aldı. Ordudaki görevinden ayrıldıktan sonra Paris'te Ecole des Langues Orientales'de yöneticilik yaptı, Arapça okuttu. Société Historique Algérienne'in kurucuları arasında yer alan Slane, ordudaki görevi ve Fransa'nın sömürge siyasetine sağlayacağı katkı sebebiyle Kuzey Afrika tarihine yakın ilgi duydu. Yaptığı tenkitli neşirler ve başta İbn Haldûn'un *Muḳaddime*'si ile İbn Hallikân'ın *Vefeyâtü'l-a'yân*'ı olmak üzere Arapça'dan yaptığı tercümeleler tanındı. *Muḳaddime*'yi Fransızca'ya çevirirken Pirizâde Mehmed Sâhib Efendi ve Cevdet Paşa tercümelerinden yararlanmasından Arapça yanında Türkçe de bildiği anlaşılmaktadır. Académie des Inscriptions et Belles-lettres, Conseil de la Société Asiatique de Paris, Académie Impériale des Sciences de Turin'in üyesi idi. 28 Mart 1872'de emekliye ayrıldı; 4 Ağustos 1878'de Passy'de (Paris) öldü.

Eserleri. Telifleri. 1. Lettre à M. Hase sur les premières expédition des musulmans en Mauritanie (Paris 1845). **2. Lettre adressée d'Alger à M. Reinaud, président de l'Académie des inscriptions et belles-lettres** (Paris 1847). **3. Vocabulaire destiné à fixer la transcription en français des noms de personnes et de lieux usités chez les indigènes d'Algérie** (Paris 1868). **4. Catalogue de la Bibliothèque orientale de feu M. Jules Mohl** (Paris 1878). **5. Catalogue des manuscrits arabes de la Bibliothèque nationale** (Paris 1883-1895).

Neşirleri. 1. İmruülkays b. Hucr, Dîvân: Nûzhetü zevi'l-keys ve tuḫfetü'l-üdebâ' fi ḳaşâ'idî İmri'ilkays (Fransızca tercümeyle birlikte, Paris 1837). **2. Ebû'l-Fidâ, Taḳvîmü'l-büldân: Géographie d'Abou-ulfeda** (I-II, Paris 1840, Joseph-Toussaint Reinaud ile birlikte). **3. Gustav L. Flügel, Nücümü'l-furḳân fi etrâfi'l-Ḳur'an: Con-**

cordantiae Corani Arabicae (Lipsiae 1842, 1878, J.-Toussaint Reinaud ve Julio de Mohl ile birlikte). **4. İbn Haldûn, Kitâbü Târîhi'd-düveli'l-İslâmiyye bi'l-Mağrib: Histoire des berbères et des dynasties musulmanes de l'Afrique septentrionale** (el-'İber'in Mağrib tarihine dair VI ve VII. ciltleri, I-II, Alger 1847-1851; Fransızca tercümesi, I-III, Paris 1852-1856; nşr. Mohand Oulhadj Lacey v.dğr., I-III, Alger 2001). **5. Ebû Ubeyd el-Bekrî, al-Muğrib fi zikri bilâdi İfrîkiyye ve'l-Mağrib** (el-Mesâlik ve'l-memâlik'in Kuzey Afrika ile ilgili bölümü; Alger 1857, 1911). **6. İzzeddin İbnü'l-Esîr, el-Kâmil** (491-628/1098-1231 yılları arası olayları, bir grup şarkiyatçıyla birlikte, neşir ve Fransızca tercüme, *RHC Or.*, I [1872], s. 187-744, II/1 [1887], s. 1-180). **7. İzzeddin İbnü'l-Esîr, Târîhu'd-devleti'l-Atâbekiyye fi'l-Mevşil** (Haçlı seferleriyle ilgili bölümü, C. A. Barbier de Meynard'ın Fransızca tercümesiyle birlikte: "Histoire des atabegs de Mosoul", *RHC Or.*, II/2 [1876], s. 5-375). **8. Bahâeddin İbn Şeddâd, Sîretü Şalâhiddîn** (Fransızca tercümesiyle birlikte: *RHC Or.*, III [1884], s. 3-370). **9. İbn Cübeyr, Nebze min Riḫletî'bnî Cübeyr / Extrait du voyage d'Ibn Djobeir** (*RHC Or.*, III [1884], s. 445-456). **10. Makrîzî, el-Müntekâ min Aḫbârî Mısr li'bn Müyesser** (Haçlı seferleriyle ilgili bölümü, Fransızca tercümesiyle birlikte: *RHC Or.*, III [1884], s. 457-473).

Tercümeleleri. 1. Ebû Ubeyd el-Bekrî, Description de l'Afrique septentrionale (el-Muğrib'in tercümesi; Paris 1859, 1913, 1965; Algiers 1910). **2. İbn Hallikân, Ibn Khallikan's Biographical Dictionary** (*Vefeyâtü'l-a'yân*'ın tercümesi, I-IV, Paris 1842-1871; nşr. S. Moinul Haq, I-VII, Kırşehir 1961-1968). **3. İbn Battûta, Voyage dans le Soudan** (*Riḫle*'nin Sudan'la ilgili bölümünün tercümesi, Paris 1843). **4. İbn Haldûn, "Autobiographie d'Ibn Khaldoun"** (el-'İber'in son cildindeki müellifin otobiyografisi; *JA*, III [1844], s. 5-60, 187-210, 291-308, 325-353). **5. İbn Haldûn, Les prolégomènes d'Ibn Khaldoun** (*Muḳaddime*'nin tercümesi, I-III, Paris 1862-1868, 1934-1938). Bu tercümedeki bazı hatalar R. Dozy (*JA*, XIV [1869], s. 133-218) ve A. Bombaci (*Annali dell'Istituto Universitario di Napoli*, Nuova Serie, III [1949], s. 439-472) tarafından düzeltilmiştir.

Bazı önemli makaleleri de şunlardır: "Choix des poésies les plus remarquables des anciens arabes" (*JA*, série 3, V/29 [1838], s. 445-479); "Histoire de la province d'Afrique et du Maghrib, traduite de l'arabe d'En-Noweirî" (a.g.e., série 3, XI [1841],